دسترسی آزاد: طلایه‌دار حق دانستن (بخش اول)

دسترسی آزاد: طلایه‌دار حق دانستن

جنبش دسترسی آزاد[1] یک اقدام جهانی برای فراهم‌آوری دسترسی آزاد به مقالات مجلات علمی و پیش چاپ آن‌هاست. برای نیل به این هدف آثار دسترسی آزاد به شکل دیجیتالی پیوسته و رایگان بوده و از بسیاری از محدودیت‌های ناشی از حق مؤلف و مجوزها مبرا هستند. نشریهٔ دسترسی آزاد نشریه‌ای است که دارای دو ویژگی باشد:

الف. نویسندگان و دارندگان می‌توانند حقوق پدیدآورنده اختیار همیشگی و قطعی دسترسی به اثر و نیز تکثیر، استفاده، توزیع، انتقال، و نمایش آن اثر به دیگران و تولید و گسترش اقتباس‌هایی از آن به هر شکل دیجیتال برای مقاصد مجاز را به همه خوانندگان واگذار کنند، مشروط بر آنکه این استفاده و توزیع با استناد کامل به نام پدیدآورندگان باشد. همچنین خوانندگان می توانند تعداد محدودی نسخه چاپی آن اثر را برای استفادهٔ شخصی تکثیر کنند.

ب. نسخه‌ای کامل از آن نوشته همراه با تمام مواد پیوست به آن از جمله آگهی اعلام دسترس پذیری آزاد اثر، در دست کم یک بانک اطلاعاتی پیوسته (مانند کتابخانهٔ دیجیتال) نگهداری شود که این بانک یا مخزن می‌تواند متعلق به یک نهاد آموزشی، انجمن پژوهشی، نهاد دولتی یا هر سازمان معتبر دیگری باشد به دنبال دسترسی آزاد، توزیع نامحدود و نگهداری طولانی مدت آثار است.

مشکلات و نقایص نظام سنتی

نظام سنتی چاپ مجله‌های علمی نقایصی دارد که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به سرعت کم انتشار (از زمان ارائهٔ مقاله تا چاپ آن) مشکلات موجود در چرخهٔ توزیع چاپی، فرایند داوری مقاله‌ها و قیمت‌هایی که هرساله افزایش می‌یابد اشاره کرد.

فرصت‌های جدید

ظهور اینترنت به مثابهٔ یک رسانهٔ جدید با امکانات عظیم و ظرفیت‌های بسیار نوید بخش تلاش‌های جدیدی در شکستن موانع محدود کنندهٔ دسترسی به اطلاعات است. امروزه تلاش‌ها بر استفاده از اینترنت به عنوان ابزاری برای مهندسی مجدد فرایند ارتباطات علمی متمرکز شده است. اگر چه ابتدا از اینترنت فقط برای ارائهٔ نسخه‌های الکترونیکی مجله‌های چاپی که دسترسی به آن‌ها مبتنی بر شیوه‌های سنتی اشتراک ممکن بود استفاده می‌شد، به تدریج در بعضی حوزه‌های موضوعی پیش چاپ مقالات به صورت آزاد ارائه شد. اینگونه مقاله‌ها ماه‌ها قبل از آنکه به شیوه‌های قدیمی در مجله‌های چاپی عرضه شوند از طریق پیش چاپ‌های الکترونیکی در دسترس عموم قرار می‌گرفتند. شیوهٔ خواندن مجلات که از نظام مبتنی بر استفاده در درون کتابخانه، به تورق مقاله‌ها از پشت میز کار و از طریق رایانه تغییر کرده، به ارائهٔ نمونه‌های جدید انتشار و دسترسی به مقاله‌های علمی منجر شده است که به شرح زیرمعرفی می شوند: ۱. دسترسی آزاد، ۲. خود انتشاری، ۳. سپردگاه‌های سازمانی

تاریخچه

جنبش دسترسی آزاد، از اوایل دهه ۱۹۹۰ آغاز شد و به صورت پراکنده و با دیدگاهی متفاوت در رشته‌های گوناگون و

تمامی حقوق برای مجله کتابدار 2.0 محفوظ است. نقل مطالب مجله تنها با ذکر منبع و نام نویسنده مجاز است.

در نقاط مختلف به تدریج گسترش یافت. مهم‌ترین گروه‌های پیشگام جنبش دسترسی آزاد به منابع علمی به دعوت موسسهٔ جامعهٔ باز برای اولین بار در فوریه ۲۰۰۲ در بوداپست[۲] مجارستان با هدف یافتن چگونگی ارتباط و همکاری بین همهٔ مؤسساتی که در این زمینه فعال هستند گرد هم آمدند. این اجلاس به ایجاد مؤسسهٔ دسترسی ازاد بوداپست انجامید. هدف این نشست تسریع فعالیت بین‌المللی به منظور دسترس‌پذیرکردن مقاله‌های پژوهشی در تمام حوزه‌های علوم بود. این جنبش پس از بوداپست ۲۰۰۲ در بتسدا[۳] آمریکا در ژوئن ۲۰۰۳، برلین[۴] اکتبر ۲۰۰۴ و سالوادور[۵] برزیل سپتامبر ۲۰۰۵ برای تبادل نظر و پیشبرد اهداف دسترسی آزاد گردهمایی مهمی را برگزار کرده است. در هر گردهمایی بیانیه و قطع‌نامه‌هایی صادر شد که رشد جنبش و پیگیری اهداف آن را می‌توان در این بیانیه‌ها به خوبی مشاهده نمود. گسترش جنبش دسترسی آزاد سبب توسعه روز افزون مجلات دسترسی آزاد، واسپارگاه‌های الکترونیکی و وب‌سایت‌های پژوهشگرانی شده است که آخرین نتایج پژوهشی خود را در محیط وب رایگان در دسترس سایر افراد قرار می‌دهند.

دلایل

نتایج پژوهش‌ها و سایر فعالیت‌های علمی فقط هنگامی مفید خواهند بود که مورد استفاده قرار بگیرند. اگر نتایج پژوهشی که در قالب یک مقاله منتشر شده است در پشت انواع رمز عبورها پنهان باشد و دسترسی فقط برای کتابخانه‌ها و آن عده از کاربرانی که استطاعت مالی پرداخت هزینه‌های دسترسی را دارند ممکن باشد میزان اشاعهٔ آن مقاله را تا حد زیادی محدود می‌کند. تحقیق صورت گرفته در این رابطه نشان می‌دهد که مقالات دسترسی آزاد بیشتر از مقالاتی که برای دسترسی به آن اجازه لازم است مورد استناد قرار گرفته‌اند.

هزینه های شبکه های دسترسی آزاد

هزینهٔ اشاعهٔ اطلاعات به شیوهٔ دسترسی آزاد را باید بخشی از هزینهٔ پژوهش در نظر گرفت. یک دلیل این است که دسترسی آزاد بسیار ارزان تمام می‌شود و دلیل دیگر اینکه پژوهش تا زمانی که به گردش در نیاید کامل نیست. سرمایه‌گذاران پژوهش به شدت با این دیدگاه موافقند. جنبش دسترسی آزاد هرگز ادعا ندارد که تولید آثار دسترسی آزاد بدون هزینه است.

گروه های استفاده کننده

مجلات الکترونیکی رایگان مورد علاقهٔ بسیاری از گروه‌هاست. همان‌گونه که سوبر ۲۰۰۴ بیان می‌کند این گروه‌ها عبارت‌اند از:

1. نویسندگان: مجلات الکترونیکی رایگان، سبب انتشار گسترده آثار آن‌ها می‌شوند.
2. خوانندگان: این مجلات موجب می‌شوند که آن‌ها به سرعت و به سهولت به مقالات مورد نظر خود دسترسی پیدا کنند.
3. کتابخانه‌ها: آن‌ها از این طریق می‌توانند بحران پرداخت هزینه‌ها برای مجلات علمی و نیز مسئلهٔ مجوز استفاده از

تمامی حقوق برای مجله کتابدار 2.0 محفوظ است. نقل مطالب مجله تنها با ذکر منبع و نام نویسنده مجاز است.

آنها را حل کنند.

4. ناشران: مجلات الکترونیکی رایگان مقالات آن‌ها را دسترس‌پذیر می‌سازند. اگر مجله به صورت رایگان ارائه شود می تواند به جذب مداوم و گسترده تبلیغات بپردازد. چنان‌چه یک مجلهٔ الکترونیکی رایگان در دسترس افراد باشد و دسترسی به تمام مقالات جاری و پیشین آن امکان‌پذیر باشد تعداد کاربران و بازدیدکنندگان آن مجله افزایش چشم‌گیری خواهد داشت.

موانع استفاده از شبکه دسترسی آزاد

1. موانع زبانی : اغلب منابع پیوسته به زبان انگلیسی هستند یا فقط یک زبانه هستند و ترجمهٔ ماشینی نیز در این راه بسیار ضعیف عمل می‌کند.
2. موانع ارتباطی : شکاف دیجیتالی بین ملل باعث می‌شود که میلیون‌ها پژوهشگر از نتایج کار یکدیگر بی‌خبر بمانند.

اهمیت دسترسی آزاد برای جامعه علمی

امروزه بسیاری از دانشگاه‌ها و ناشران غربی مجله‌های خود را به صورت دسترسی آزاد در اختیار خوانندگان بین‌المللی قرار می‌دهند. درنتیجه این روند به نفع کشورهای در حال توسعه است که در حالت عادی به خاطر بالا بودن هزینهٔ اشتراک امکان دسترسی به مجله‌های علمی را ندارند. دسترسی آزاد به منابع اطلاعاتی دنیای غرب می‌تواند خلاء دسترسی به اطلاعات در کشورهای در حال توسعه را تا حدودی جبران نماید. میزان استناد به مقاله‌های علمی به طور قابل توجهی به میزان مشاهده‌پذیری و دسترس‌پذیری مقاله‌ها و مجله‌ها به ویژه از طریق اینترنت بستگی دارد. امکان دسترسی آزاد به مقاله‌های منتشر شده در یک مجله موجب آگاهی سایر پژوهشگران داخلی و خارجی از تجربه‌های همکاران خود شده و از دوباره‌کاری جلوگیری می‌کند. از سوی دیگر هرچه میزان دسترسی به یک مجله بالاتر باشد و مجله در مقیاس وسیع‌تری از طریق اینترنت اشاعه یابد میزان استنادها به آن مجله در سطح بین‌المللی بالا رفته و در نتیجه موجب کسب اعتبار و ضریب تأثیرگذاری بیشتری برای آن مجله خواهد شد.

پانویس:

۱.open acces

۲.Budapest

۳.Bethesda

۴.Berlin

۵.Salvador

منابع

1. نوروزی، علیرضا (؟). مجله‌های دسترسی آزاد و نقش آنها در گسترش دانش و پیشرفت علمی. رهیافت ؟
2. درودی، فریبرز (۱۳۸۸). اشاعهٔ علمی با بهره‌گیری از امکان دسترسی آزاد. کتاب ماه کلیات. آذر ۱۳۸۸
3. کشاورز، حمید (۱۳۸۸). جنبش دسترسی آزاد به اطلاعات علمی در گفت و گو با پیتر سابر. کتاب ماه کلیات. آذر ۱۳۸۸
4. قانع، محمدرضا. فاطمی، امیر. عمرانی، ابراهیم و دیگران (۱۳۸۸). دسترسی آزاد به اطلاعات علمی. کتاب ماه کلیات. آذر ۱۳۸۸
5. نیکخواه، زهره (؟). دسترسی آزاد نیاز امروز جوامع علمی. ماهنامه اطلاع‌یابی و اطلاع‌رسانی. شماره ۵
6. اصنافی، امیررضا (۱۳۸۸). تأملی بر دسترسی به مجلات دسترسی آزاد و سپردن‌گاه‌های موضوعی و سازمانی به

تمامی حقوق برای مجله کتابدار 2.0 محفوظ است. نقل مطالب مجله تنها با ذکر منبع و نام نویسنده مجاز است.

صورت رایگان. کتاب ماه کلیات. آذر ۱۳۸۸
7. علیزاده، حمید(۱۳۸۸). مروری بر مدل‌های نوین دسترسی آزاد به نتایج علمی. کتاب ماه کلیات. آذر ۱۳۸۸

نویسنده:سمانه مثنوی

مشخصات استناددهی به این مقاله

نویسنده(ها):	سمانه مثنوی
عنوان مقاله:	دسترسی آزاد: طلایه‌دار حق دانستن (بخش اول)
عنوان مجله:	کتابدار ۲.۰ –(عنوان لاتین: i-Kitابdار 2.0)
دوره مجله(Vol):	۲
شماره مجله(Issue):	۱
سال(Year):	۱۳۹۵
شناسه دیجیتال(DOI):	
لینک کوتاه:	http://lib2mag.ir/3627

تمامی حقوق برای مجله کتابدار 2.0 محفوظ است. نقل مطالب مجله تنها با ذکر منبع و نام نویسنده مجاز است.